

Kagu-Eesti (eel)arvamusfestival. 22.07.2016 Eesti Maanteemuuseumis

Teema-ala: Turvalisus ja julgeolek: miks keegi meid ei päästa?

Stenogramm

1. paneel: Julgeolekus ei sõltu meist mitte midagi

Diskussiooni veavad:

Marko Mihkelson, Riigikogu riigikaitsekomisjoni esimees

Meelis Kiili, Kaitseliidu ülem

Igor Taro, kaitseliitlane, Ukraina Päevik autor

Moderator: Merca

Merca: Viimasel aja terroriaktid Euroopas – kas see ohustab ka Eestit?

Marko Mihkelson: Julgen arvata, et täna meil Eestis otsest ohtu ei ole. Samas oleks Nice`i (ohvitre hulgas ka Eesti kodanikke) varem-hiljem juhtunud. Meie ümber on palju vägivalda (Brüssel, Pariis, Türgi, Lähis-Ida). Hirmu, vihkamist, vägivalda on palju ka avalikus ruumis.

Meelis Kiili: Oht on olemas. Seetõttu pean vajalikuks, et kogu rahvas oleks ette valmistunud (Kaitseliit) ning võimeline ennast kaitsma. Ma ei alahinda relvastatud jõudude (armee, NATO) võimet meid kaitsta, aga see pole piisav.

Merca: Välisvaatlejad on kommenteerinud meie laulupeorongkäike kui väga haavatavat olukorda - väikesel alal on korraga koos suur osa kogu riigi rahvast, sh president, aga turvamine tundub olevat habras.

Igor Taro: Kui ma täna läheksin Moskvasse, ei saaks ma tõenäoliselt ülikooli hoonesse sisse - turvameetmed on sedavõrd reljeefsed. Samas ei anna taolised välised jõudemonstratsioonid mingit garantiid: üks enesetaputerrorist murrab soovi korral ka silmini relvastatud turvast läbi.

Otsest radikaalse islami terroriohtu Eestis ei ole, aga provokatsioonid ei saa välistada. Realsem on meie jaoks idast tulev oht, provokatsioonid. Kindlasti ei peaks loobuma laulupidude korraldamisest, kui kindlasti tuleks veelgi enam mõelda erinevate julgeolekumeetmete rakendamisele.

Meelis Kiili: Õllesummeril maksakahjustuse saamine on tõenäolisem kui terrorioht. Samas tuleb meil endale aru anda, et elame „hiina needuses“, st „huvitava“ ajal. Meie (riigi kaitsjate - toim.) ülesanne on teha kõik selleks, et meie riik oleks „igav“. Elame tsivilisatsioonide piirialal.

Igor Taro: Oleme oma riigi üsna õhukeseks viilinud – nt mitu politseinikku täna Põlvamaal üldse on? (Kaitseliidu vanematekogu juhhib tähelepanu - toim.), et tegu peaks olema areneva organisatsiooniga, paraku eelarve (neid püüdlusi - toim.) ei toeta.

Merca: Kuidas saavutada tasakaal – ühelt poolt mitte tekitada inimestes paanikat, samas tuua nad välja mullist (et meil polegi vaja ennast kaitsta - toim.), kuidas õpetada inimesi käituma ratsionaalselt?

Meelis Kiili: Hirmu aluseks on teadmatus. Lisaks riiklikele on meil mitmed vabatahtlikud organisatsioonid. (Hetkel - toim.) töötavad meie naiskodukaitsjad välja kodaniku enesekaitse ABC-d.

Marko Mihkelson: On väga oluline olla kursis sellega, mis maailmas tegelikult toimub. Samas on on tähtis (tunnetada - toim.), kuidas inimesed tajuvad ohtu Venemaalt, islami-terroristidelt. (Me kõik - toim.) peame olema teadlikud, kuidas saame ennast kaitsta. Selge, et kui meie naaberriik osaleb korraga mitmes sõjas ning annab meile (ähvardavaid - toim.) signaale, (tekitab see meis ohutunde - toim.). Samas pole me oma ohutunnetuses üksi. Varssavi NATO tippkohtumisel võeti vastu olulisi otsused, (mis on suunatud ka meie turvalisuse suurendamisele - toim.). See ei eskaleeri olukorda, kuid aitab ohtu ära hoida. Lõplikku garantiid muidugi ei ole.

Igor Taro: Naiste ajateenistuse teema. Mitte juhuslikult pole selle paneeli moderaatoriks Merca – üks Eesti naistest, kes on sõjalise väljaõppe läbinud. Mida see Sulle andis?

Merca: See andis eelkõige teadmise, et suudan teha meestega võrdseid asju. Väga lähedane suhe relvadega tekitab arusaamise, et enamus inimesi eksib selle vastu, et hakatakse kartma relva, mitte inimest relva taga.

Meelis Kiili: Naised KL-s on väga tublid. Tänapäevale on iseloomulikud nn hübriidsõjad. Armeed-armeed sõjamudelina on minevik. (Tänapäeval puudutavad rünnakud järjest enam ka tsiviilisikuid, sageli on need lausa suunatudki tsiviilisikute vastu - toim.). Tendents, et naiste osakaal kaitsestruktuurides võiks olla 50/50 – OK, kuid see eeldab ühiskondlikku kokkulepet.

Merca: Teen ettepaneku, et meie kaitsejõud võiksid relvi hoida ka kodus.

Meelis Kiili: Isiklik relv peaks olema kodus 70% kaitsejõududest.

Marko Mihkelson: Sellist infot peaks ka levitama (ida poole)

Küsija publiku hulgast: Kas Erki Bahovski on siin? Palun kommentaari tema üleile ilmunud artikli kohta. Kas meie "eliit" on valmis Eestit "müüma" hea pakkumise korral?

Margus Kiili: Gerassimov on öelnud, et (tänapäeva sõjalisse arsenalit kuuluvad järjest enam - toim.) poliitised ning majandushoovad, otsest sõjalist jõudu kasutatakse harvem. Pätsi ajal demokraatiat ei olnud. Rahvas ei laseks sellel (riigi müümist - toim.) juhtuda. Kuritegelikkuse käsku ei tohi ka sõjaväelane täita. Meie põhiseaduses on sätestatud kohustus ja õigus oma riiki kaitsta.

Igor Taro: Meie hulgas võib olla selliseid inimesi, kes oleksid valmis minema kokkuleppele oma isiklikust huvist lähtuvalt, kuid meie kohus on nad ära tunda. Eliidi äraostmist on püütud teha Ukrainas. Olen seisukohal, et teoreetiliselt on võimalik ära osta 5, 10, 100 või 1000 inimest, aga mitte 100 tuhandet või miljonit.

Küsija publiku hulgast (Jüri Vaidla): Kas Eesti poliitikud pole 90. alguses teinud olulisi vigu Eesti riigi ülesehitamisel (et ei nõuta tagasi Petserimaad)? 40-ndate aastate tragöödia – Eesti okupeeriti 100%. Praegu on jäänud mulje, et võitjate üle kohut ei mõisteta. Kui oleksime jäänud raudselt selle juurde,

et seda ei unustata, oleks ehk Ukraina tragöödia jäänud olemata.

Marko Mihkelson: Kui 90. aastatel poleks õnnestunud sõlmida kokkulepet, et Vene (nõukogude - toim.) väed lahkuksid, oleks see olnud väga halb (olukord - toim.). Sõlmimata piirilepe loob „halli ala“. Meil peaks oleks võimalikult palju lepinguid - isegi kui meie idanaaber neist kinni ei pea. Meie õigused on rahvusvahelised õigused ja nende olemasolu (nt Tartu rahu lepe) annavad meile õiguse nende täitmist nõuda.

Merca: Aga kui D. Trump vilistab meie õiguste peale?

Marko Mihkelson: Ka Trump ei saa vilistada (rahvusvaheliste lepingute peale - toim.). Maailmas on toimumas suured muutused (Brexit). (On väga oluline - toim.), et me ei oleks üksi, et meil oleksid sõbrad.

Meelis Kiili: USA poliitiline süsteem on väga tasakaalustatud. Ärevaks muidugi tegi (Trumpi väljaütlemine - toim.), aga ei tasu lasta ennast liialt häirida kampaaniast. Ameeriklased on püüdnud olla aastaid isolatsioonis, kuid see läheb neile väga kalliks maksma.

Igor Taro: Eesti-Vene piirilepe. Venemaa ei ole olnud selle leppe sõlmimisest huvitatud.

Küsija publiku hulgast: Miks räägitakse, et islam on süüdi praeguses olukorras. Islam on väga rahumeelne. Me olemegi maha müüdud NATO-le, EU-le, meil on pagulased. Milleks me peame hambuni relvastuma? Olen vastu, et igas kodus on relv.

Merca: Ka kristlus on väga humanistlik maailmavaade. Seda on ära kasutatud.

Küsija publiku hulgast: Vahhabism on radikaalne. Islamimaailm on väga rahumeelne.

Meelis Kiili: Soome saatis pärast Ukrainat üleskutse osaleda (tsiviilkaitse struktuurides - toim.) 900 000-le inimesele. Norras (NATO riik) on kohustuslik ajateenistus nii meestele kui naistele. Religioonid ei ole konflikti allikad, inimesed on. Paraku on täna nii, et loomulikult kõik moslemid ei ole terroristid, aga enamik terroriste on moslemid.

Küsija publiku hulgast: Hussein kukutamiseni oli Lähis-Idas suhteliselt rahulik. Konfliktide üheks allikaks on põlvkonnad, kes nt Afganistanis on üles kasvanud kasvanud telklaagrites, (kes polegi näinud muud kui sõda - toim.)

Merca: Meie poisid viidi neilt arvamust küsimata Afganistani ka 80-nendatel aastatel. (L-I konflikt on tunduvalt vanem - toim.).

Küsija publiku hulgast (Ülo Tulik): Kui suurt ohtu näete, et Petseris töötavad välismaalt sisse toodud immigrandid, (kes võivad tekitada "roheline voo" - toim.)?

Marko Mihkelson: Millist PPA võimekust vaja oleks, kui peaks juhtuma, et Venemaa suunab meie poole „roheline voo“, on läbi mängitud. Praegu on selliseid immigrante, (kes Eesti kaudu Euroopasse

püüavad imbuda - toim.), aastas ca 100. Ma ei näe, et peaksime olema väga mures.

Meelis Kiili: KL seadusest tulenev ülesanne on toetada PPA-d. Tahad rahu, valmistu sõjaks.

Merca: Kuidas suhtuda, kui KL kuuluv isik on korduvalt võõrustanud saunas FSB (Venemaa Föderatsiooni Föderaalne Julgeolekuteenistus - toim.) taustaga tegelast?

Meelis Kiili: KL-tu ei saa kuuluda selline inimene.

Igor Taro: Vastuseks Ülo tõstatatud küsimusele näen võimalust – vabatahtlike rakendamises. Meil ei saa kunagi olema nii palju ressursi, et iga meetri peale piiril paneme piirivalvuri. Kõik teavad ilmselt, et meil on olemas abipolitseinikud, aga vähem teatakse, et on olemas ka abipiirivalve institutsioon. Et meie elu oleks julgem ja turvalisem, teen üleskutse igaühele ise (rohkem -toim) panustada. Sa peaksid endast teada andma – kui abi läheb vaja, saab sinu pöörduda, see on KL mõte.

Merca: Kuidas tagada, et me saame õige info, (mis oleks pädev, mis pole kallutatud - toim.), kuidas vältida ajuloputust?

Küsija publiku hulgast: Ameerikast tuleb ka ajuloputus. Kus on tõendid, et Venemaa sekkub meie ellu? Olen väga vastu rahva relvastumisele (et igas kodus peaks olema relv).

Marko Mihkelson: (Vihje "kolmapäeviti ilmuvale materjalile).

Asi kisub teravaks.

Merca: 70 aastat öeldi meile Mosvast, mitu siga tohib pidada.

Küsija publiku hulgast: Praegu öeldakse seda Brüsselist.

Marko Mihkelson: Mind paneb muretsema, et venekeelset keskkonda on võimalik nii suurel määral mõjutada. Me peame nendega pidevalt suhtlema. Samuti peame olema teadlikud - mida räägitakse kodudes, mida õpetatakse koolides.

Igor Taro: Avatud ühiskonna tunnuseks on, et igaühel on võimalus oma mõtted välja öelda, selle eest ei saa karistada. See on suur väärtus

Küsija publiku hulgast: Sõda on tragöödia, kus kõik on kaotajad. Kas on kanaleid, et toimiks rahvadiplomaatia? Sõdu peetakse juhtide kasu pärast. Riigi juhid reedavad rahva, et kasu saada. Miks Petseris sündinud inimeste passis on kirjas: sündinud Venemaal?

Marko Mihkelson: Kas venelased tahavad sõda? Ma arvan, et ei taha. Sellel on siiski sügavam sisu. Venemaa ajalugu on näidanud, et Venemaal on läbi aegade olnud kaks kindlat liitlast: tema oma armee ja merevägi. Venemaad (on läbi aegade iseloomustanud hoiak - toim.) - ta peab olema valmis ennast kaitsma, aga ta on ka laienev, agressiivne riik. Ma olen oma silmaga näinud, mida Venemaa (jõustruktuurid - toim.) on võimeline tegema omaenda inimestega tegema. Tšetšeenia sõda.

Vererida. Ma pole optimistlik selles küsimuses, et vene inimesed saavad aru, et Putin on (agressor - toim.). Näitena võin tuua ühe oma ülikoolikaaslase, intelligentse inimese, kes viimasel ajal oleks justkui zombistunud, väites veendunult: Ukraina oleks meile (Venemaale - toim.) kallale tulnud, kogu konflikt on USA mahitus. Vene inimesed on manipuleeritavad.

Meelis Kiili: Olen sõjaväes, sest olen patsifist. Tahan, et mu lapsed kasvavad vabas Eestis.

Igor Taro: Sõda alustavad poliitikud. Kes on isiklikult näinud relvade purustusjõudu, saab aru, kui õudne see on. Kui sõjategevuseks läheb, viib oma naha turule sõjaväelane. Tahaksin võtta maha hirmu, et (rahva) relvastumine tekitab tahtmist relva kasutada.

Küsija publiku hulgast (Mikk Järv): Tõusev trend – ka meie eestlased kuulavad populistlikke kanaleid. Kui suur oht see on?

Igor Taro: Arvamuste paljusus iseenesest on hea, võimaldab meil hinnata erinevaid argumente, (luua ja juhtida diskussioone - toim.). Suude sulgemine (nt Türgi) pole lahendus.

Merca: Aga mis on õige info?

Igor Taro: On olemas faktid ja hinnangud. Vaja on välja tuua fakte, mitte hinnanguid. Vaba ajakirjanduse roll on erakordselt suur. Nt Tšetšeenia sõda > vaba ajakirjandus kinni > 2. sõda > Gruusia. Vabadus arutleda – kõige parem kaitse.

Marko Mihkelson: Ka mina kaitsen vaba sõna. Oleme kokku leppinud, et meil on oma riik, teeme kõik, et see säiliks. Seega oleme teinud selge valiku: kuulume vabasse maailma, sh seda kaitsvatesse organisatsioonidesse. Kaplinski (on esitanud intrigeeriva küsimuse - toim.): ehk olekski meil hea kuuluda Venemaa mõju alla? Ei. Punkt.

Küsija publiku hulgast: Kui mehed lähevad Eestit kaitsma, mis naistest ja lastest saab?

Meelis Kiili: Me anname endale aru, et sõdur sõdib siis, kui tema tagala on kindlustatud.

2. paneel: Kõik rikuvad liikluseeskirju nagunii, sest natuke ju võib

Diskussiooni veavad:

Triinu Õispuu, maanteemuuseumi liikluspädagoog

Erik Ernits, MA liiklusohutuse osakonna juhataja

Tõnu Korrol, autoajakirjanik

Indrek Koemets, politseinik

Moderator: Sulev Valner

Sulev Valner: Nagu näeme viimase aja sündmustest (Nice), võib ka suur auto olla tõsine relv. Eestis juhtuvad liiklusõnnetused on tõepoolest õnnetused.

MA uuringust on jäänud kõlama suhteliselt üksmeelne seisukoht: natuke kiirust ületada on täiesti normaalne. Küsimus esinejatele: kas teie pidasite siiatuleku teekonnal kinni kõigist (kiiruse)piirangutest?

Indrek Koemets: Politseinikul tuleb osata ka kiiresti sõita, vilkuriga võib (ja peabki vahel - toim.). Oli aeg, kus politseinikud ise olid (eraelus - toim.) sagedased rikkujad. See asi on kõvasti muutunud. Politseinikul väga ebamugav, kui kolleeg astub ligi (ja tuvastab rikkumise - toim.). Lisaks tavapärasele karistusele tuleb politseinikul tööandjale aru anda, kaalutakse, kas ta üldse sobib oma tööle. (Täna siia tülles ma - toim.) kellestki mööda ei sõitnud. Ma ei garanteeri, et täpselt 50-piirangu märgi kohaks kiirus alati alla läheb. See, et just märgi all kiirust mõõdetakse, liiklusohutusele kaasa ei aita.

Erik Ernits: Minu 1. eelistus oleks olnud ühistransport. Tln-Trt mnt on minu kui autojuhi jaoks suhteliselt võõras. Pingutan selle nimel, et (ma piirkiirusi - toim.) ei ületaks, tahtlikult ma seda ei tee.

Triinu Õispuu: Võibolla mõnes kohas väike ületamine toimus (märgi mõjupiirkond). Pean kinni liiklusreeglitest, sest tahan eluga koju oma pere juurde jõuda.

Tõnu Korrol: (Täna siia tülles oli - toim.) lühikesel lõigul kiiruste vaheldumist nii palju, et paar km märgi mõju piirkonnas võis sisse tulle. Erinevalt teistest siin paneelis osalejatest ei pea ma ennast liiklusspetsialistiks.

Sulev Valner: Kui tulla veelkord selle MA uuringu juurde, siis millest tuleb, et vaid 15% ütles – peab alati kinni kiirusepiirangutest, teine 15% - ei pea üldse, aga ülejäänud - nii ja naa. See tähendab, et meil on seadus, mida tegelikult ei täideta?

Vastajad (loetlevad põhjusi): Harjumused, piirangud pole olukorrapõhised, kiirust ületatakse ainult möödasõidul.

Sulev Valner: Äkki ongi lollid piirangud? (nt 30 km/h märk)

Erik Ernits: Vahel ongi nii, et märk on maha võtmata, kuigi tööd lõppenud. Lahendus on seotud (tee)tööd tegevate inimeste harjumuste muutmisega. Siin on arenguruumi.

Indrek Koemets: On katsetatud ka suurema piirkiiruse lubamise varianti, kuid kohe tekkis ka rohkem

õnnetusi.

Triinu Õispuu: Piirangud on kehtestatud põhjusega. Nt täna sõitis mulle 30-piiranguga lõigul vastu sõiduk tunduvalt kiiremini, saatjaks kivisadu. Võin sõita iga päev (keerulist, kurvulist - toim.) lõiku, mis on mulle pähe kulunud, aga ühel päeval on sellel lõigul ootamatult põder.

Tõnu Korrol: Miks lätlased võivad 100-ga sõita?

Erik Ernits: 100 km/h piirkiiruse lõpetamise põhjus oli ohutuse järsk halvenemine. Inimesel tekkis harjumus – visuaalselt on tee samasugune. Inimene ei taju autos olles alati ohtusid, mis tekivad suurel kiirusel. Lätlased sõidavad 100 piirkiirusega, kuid nende õnnetuste statistika on ka karmim.

Sulev Valner: Jääb mulje, et aeglasemalt ei tohikski sõita - vaadatakse, et mis ta koperdab. Kas märk ei tekita tunnet, et kui 90-märk, siis PEANGI sõitma 90-ga?

Indrek Koemets: Töötame selle nimel, et piirangud oleksid tõlgendatavad hoiatusena. Märkide paigutuse vajadus tuleb aeg-ajalt üle vaadata.

Küsija publiku hulgast (meenutab juhtumit, kui pidas täpselt kinni piirangust 30 km/h Otepää-Sihva teel): Ma pole kunagi sellist mõnusat lõhna tundnud. Inimesed jäävad kihutades paljust ilma. Enne olin seda lõhna tundnud, kui sõitsin hobusega. Kui märkidest kinni pidamine oleks mõnus, peetaks paremini kinni.

Tõnu Korrol: (Paraku -toim.) pole liiklus see koht, kus peaks mõnulema. Liiklus on eelkõige transport, see peaks olema turvaline kõigile.

Sulev Valner: (Viidatud - toim.) uuring püstitas veel küsimuse – kuidas hindate oma sõidustiili teistega võrreldes? Tulemused: mina sõidan hästi, aga need teised...

Erik Ernits: Osa inimesi ületab kiirust, sest see lihtsalt meeldib neile (adrenaliin - toim.). Mina eelistan ühistransporti, sest saan sel ajal (sõites - toim.) teha palju asju. Teine inimene mõnuleb sõites.

Sulev Valner: Maainimesel pole eriti valikuid (ühistransporti kasutada - toim.). Kui suurel määral võiks ühistransport veel maale jõuda, kuidas seda korraldada?

Erik Ernits: Selle probleemi (ühistranspordi korraldus) kallal tehakse tööd, aga lahendus on keeruline. Mõtteid on, kuid häid käegakatsutavaid lahendusi ei ole. Üheks võimaluseks - tellimusveod. Tänapäevane tõsine probleem – ühistranspordi (maaliinibussid - toim.) täituvus väike.

Küsija publiku hulgast (teeb tähelepaneku, et kolme tunniga Tln-st siia ei tule). 90-ga Tln-Tartu maanteel sõites olen kõigil jalus.

Indrek Koemets: Kiirusepiirangu-politseipostidel võib olla kummipaela efekt (posti juures kiirus maha, seejärel seda kiirem sõit - toim.). Kiiruskaamerate toomisest Eesti teedele on olnud positiivne mõju, see on liiklust rahustanud.

Sulev Valner: Kui inimene tunneb, et ta on 90-ga sõites teistel jalus, on see justkui vastuseis avalikule arvamusele (saad tagasisidet, et sõidad halvasti - toim.), lihtsam on minna vooluga kaasa.

Triinu Õispuu: Kes paneb pahaks, kui sõidan aeglaselt? See on minu valik.

Indrek Koemets: Vooluga kaasa minna on tõesti mugavam. Soomes on see rahulikum, Ukrainas hullem.

Küsija publiku hulgast: Kas MA pole teinud uuringut, miks kihutati (psühholoogiliselt)? Väidan, et ee tuleb vaimsest seisundist. Kui ühiskond on pinges, avaldub see ka liikluses. Liikluskultuur, käitume heasoovlikult, laseme kiirustaja mööda.

Indrek Koemets: Psühholoogilisi uuringuid on tehtud (Ukraina näide). Vastab tõele: pinged ühiskonnas – pinged ka liikluses.

Erik Ernits: Õnnetust statistika mõttes on meie olukord lätlastest parem, kuid kehvem kui Soomes. Hukkunud moodustavad 1%. Tegelikult me ei saa seletada hukkunute arvu vähenemist. Liikluskäitumine väga muutunud ei ole.

Indrek Koemets: Eesti on üks rangema alkoholipoliitikaga maadest Euroopas (0,2 vs 0,5). Roolijoodikute arv on meil vähenenud alla 1%. Veinimaades on see 4% kandis. Samas on seal (veinimaades - toim.) kerges joobes juhte rohkem, aga õnnetusi vähem. Meil on raskeid joobeid rohkem, nende osakaal (alkoholi tarvitanud juhtide hulgas - toim.) pole muutunud. Alkoholism on haigus. Kuidas joodik, rool ja luba lahus hoida?

Küsija publiku hulgast: Olen täheldanud, et kui olen Youtube-ist avastanud koledaid videoid liiklusõnnetustest, sõidan palju rahulikult. Šokiteraapia toimib.

Triinu Õispuu: Oleme šokiteraapiat kasutanud ka oma (MA -toim.) kampaaniates, koolitustel („Selge pilt“). Nt on meil olnud esinemas inimesed, kes on liiklusõnnetuse tagajärjel sattunud ratastooli...

Erik Ernits: Šokiteraapia kasutamiseks on nii poolt- kui vastuargumente. Isiklikult võin rääkida, et pärast seda, kui olin paar korda käinud mootorratturitega juhtunud õnnetuskohal, müüsin oma ratta maha...

Triinu Õispuu: Minule šokiteraapiat vaja pole. Mul on isegi valusad isiklikud kogemused.

Küsija publiku hulgast: Kuidas see 1% (alkoholitarvitajamisega vahelejäänud juhte - toim.) jaotub?

Indrek Koemets: Pea pool "patustanud" juhtidest puhuvad välja üle 1,5 promilli. „Kõik puhuvad“ reidide tulemused nii hullud ei ole. 0,2-0,5 promilliga vahelejäänuid on suhteliselt vähe. Alkomeetrite arvu suhtes ühe elaniku kohta on Eesti Jaapani järel maailmas teisel kohal:-) Oleme tähele pannud, et hästi töötab meede, kui "patustajad" pääsevad trahvist, maksavad nad kinni koolituse. Rõhume ka kogukonnatundele: kui näete joobes juhti rooli poole suundumas, võtke ise võtmed ära.

Küsija publiku hulgast (ettepanek suurendada inimese vastutust): kes on roolis: olen purjus, panen vilkuri katusele.

Indrek Koemets: Jah, seda on proovitud rakendada Saksamaal – võid sõita 0,8 promilliga, aga ise vastutad. 1,1 promilli on igal juhul ohtlik ohtlik joove.

Erik Ernits: Inimese võime omale võetavaid riske tajuda on siiski piiratud. Me tegelikult ei suuda tajuda riski 100 km/h-ga sõites. Loomaõnnetused hakkavad sagenema ca 70 km/h ja suurematel kiirustel.

Sulev Valner: Ehk võiksime otsida ühisnimetajat, mis kõigile sobib? Näiteks 35 km/h?

Erik Ernits: See poleks majanduslikult mõeldav. 1/1 realisel teel oleks keskmiselt 70-80 km/h optimaalne. Siis saab enamik hakkama.

Küsija publiku hulgast: Kas siis enamik sõidab kiirusega (90 km/h), millega nad hakkama ei saa?

Erik Ernits: Selle statistiliselt keskmise (70-80 km/h) kiiruse sees ka teeremont jms piirangud. Peale ohutuse vaadatakse ka teisi argumente (nt majanduslikud).

Sulev Valner: Allaaetud loomade kehad ei kajastu liiklusõnnetustes hukkunute statistikas.

Küsija publiku hulgast: Olen tähele pannud lätlaste liikluskultuuri – kui sinust tahetakse mööda minna, lased mööda.

Triinu Õispuu: Kõik inimesed ei sobigi autojuhiks. Kui teeme lastele turvavöö katsetust, küsime sageli: kas te bussis kinnitate turvavöö? Enamik vastuseid on "ei". Miks, sellele ühest vastust ei tule. Rõhutan, et siin töötab ka eeskuju - vanemad peaksid seda jagama lastele. Tihti on ka vastupidi. Meil koolituse läbinud laps kutsub oma vanemad korrale.

Küsija publiku hulgast: Kukkusin ARK-is läbi, sest sõitsin 50 alas 40-ga. Mis signaali see annab?

Erik Ernits: Sõidueksmil jälgitakse, kui kindlalt juht tunneb. Kui ta on liiga aeglane, järelikult võib ta olla ka ebakindel. Kindlasti saab eksamil läbi mõni, kes võiks veel õppida jne.

Sulev Valner: Kas sõiduõpetajal võib olla hoiak, et linnas 40 km/h-ga sõita on vale?

Erik Ernits: Põhjendamatult aeglane sõit võib näidata ebakindlust. Kui ma olen huligaan, siis suudan selle tunni ajaga õpetaja ka ära petta. Nt Norras pole sul kohustuslikke sõidutunde, seal on teistsugused motivaatorid. Sul polegi 3-4 kuuga võimalik lube saada. Juhendaja ei õpeta sind jooksvalt, vaid jälgib tulemust.

Indrek Koemets: Lastetoast sõltub väga palju. Nt Saksamaal pole jalgrattaluba kohustuslik, aga see on nagu uhkuseasi. Eestis on see (jalgratta juhiluba - toim.) kohustuslik. Kui paljudel see aga on?

Siinkohal on väga oluline ka kogukonna ja vanemate hoiak.

Triinu Õispuu: MA töötab selle nimel, et kõigil (jalgratturitel - toim.) oleks jalgratta juhiluba.

Sulev Valner: Jääb mulje, et see on selline poolkohustuslik-poolvabatahtlik asi.

Indrek Koemets: Selles protsessis (selgitustöö) on suur roll ka klassijuhatajal.

Küsija publiku hulgast: Kukkusin eksamil läbi, sest ei võtnud kiirust üles, kehahoiak oli vale. (Kukkus läbi, sest sõitis 82 km/h.) Tegelikult ei julgenud kiiremini sõita, sest teeolud olid kehvad. Miks pressitakse eksamil kiirust?

Indrek Koemets: Eelarvamus, et Eestis on lihtne lube saada, ei vasta tõele.

Sulev Valner: Kui praegu on publikust tulnud juba 2 signaali, et kukutakse läbi väikese kiiruse pärast, on see järelikult probleem.

Erik Ernits: Usun, et seal on olnud veel aspekte peale kiiruse. Tänapäeval sõidueksam salvestatakse. Kui on tehtud vale otsus, siis on võimalik seda ümber vaadata. Praktikas on meil kaasusi, kus otsust on muudetud.

Sulev Valner: Kas autokoolidest tuleb hoiak, et ära veni?

Triinu Õispuu: Vaadatakse ja hinnatakse, kui kindel juht on. Ei usu, et keegi sunnib lihtsalt „talda andma“.

Indrek Koemets: Kui keegi sõidab teistest reljeefselt kiiremini või aeglasemalt, siis on seal "surma lõhna tunda". Meie kultuur soosib sujuvust. Kui sõidad piirkiirusest aeglasemalt, lase ise kolonn mööda.

Küsija publiku hulgast: Kas üksteisele politseipostidest teatamine on organiseeritud kuritegevus? (Rekkajuhid on vahel olukorras, kus nad on lausa sunnitud kiirust ületama, et sõidugraafikus püsida - toim.)

Erik Ernits: (Võib tõesti olla olukordi, kus üks süsteem töötab teisele vastu - toim.)

Küsija publiku hulgast (toob näite, kus autokoolide õpetajad ise propageerivad suuna mitteräitamis - toim.) Praktika: suunda näidatakse liiga vähe aega, liiga hilja. Nagu oleks mingi psüühiline tõrge - ei taha anda teada, kuhu ma lähen:-)

Indrek Koemets: See võib tõesti olla mingi eestlaste psühholoogiline tõrge: me oleme introvertsed, ei taha näidata, kuhu läheme:-)

Küsija publiku hulgast: Šokiteraapiat on vaja. Huligaan liikluses ei tahagi täita reegleid.

Triinu Õispuu: Liiklus on vastastikkune koostöö. Kõik algab algusest, (lapsena omandatud harjumustest -toim.) Me õpetame lastegruppe, nemad omakorda õpetavad vanemaid. Kahjuks jäävad liiklusesse alati ka sellised juhid, kes ei tahagi teisiti käituda.

Küsija publiku hulgast tõstatab teema piirkiirusest (st selle ületamise trahvimisest - toim.) kui rahamasinast riigile.

Indrek Koemets: Ei ole seda plaani näinud (viimastel aastatel - toim.). Trahvinumbrid on vähenemistrendis. Küll aga vajaks läbimõtlemit trahvimäärade rakendamise poliitika. Meil on rahatrahv kõigile võrdne (mitte sissetuleku järgi). Aga nt 120 euro suurune trahv ärimehele on lihtsalt ebameeldivus, pensionäril võtab see eluisu ära. Samas on süsteemi väljatöötamine - kuidas leida hea trahvimäärade rakendamise lahendus, omakorda kallis.

Küsija publiku hulgast: Samas võib ikkagi aegajalt näha politseinikke kiirust mõõtmast kõige "magusamal" lõigul (ohu pole, aga piirang kehtib). Ikkagi jääb kahtlus, et politeil on mingi "kassaplaan".

Indrek Koemets: Joobes juhtimise trahvide osakaal on trahvide hulgas palju suurem

Erik Ernits: Kinnitan, et ühtki piirangut ei panda selleks, et trahviraha saada.

Sulev Valner: Usun ja loodan, et tänane diskussioon suutis grammikese meie teede liiklusohutust suurendada.

3. paneel: Tervishoid saab olla kas kodulähedane või kvaliteetne

Diskussiooni veavad:

Vallo Tillmann, TÜ lastekliiniku juhataja

Arvi Vask, Lõuna-Eesti haigla juhatuse liige

Vaike Meesak, Kanepi perearst

Egle Vodi, patsient, mitme lapse ema

Moderator: Ulla Preeden

Ulla Preeden: Tervishoiul on sama suur tähtsus nagu muul julgeolekul. Tutvustusring.

Vaike Meesak: Alates 1980. Kanepi vallas pere- ja lastearst. Mulle meeldib, et lähedal on haiglad. Mu kõrval on kaks pereõde.

Vallo Tillmann: Tartu Ülikooli lastekliiniku juhataja. Põline võrukas, suvekodu Parksepas.

Ulla Preeden: Vallo oli ka tänase teema väljapakkuja.

Egle Vodi: 3 lapse ema, kaaniterapeut. Täna eelkõige lapsevanema rollis

Arvi Vask: LEH juhataja, ligi 500 töötajat (Võrus Meegomäel). Hariduselt arst, kuid arstitööd juba ammu ei ole teinud, olnud erinevatel tervishoiu ametipostidel (Haigekassa jms).

Ulla Preeden: Tartu tervishoiukõrgkooli juht.

Ulla Preeden: Tervis on iga inimese põhiõigus. Kes vastutab tervise eest?

Vaike Meesak: Eelkõige inimene ise, 10% arstid.

Vallo Tillmann: Võime selle 90% veel lahti lüüa (sh nt geneetilised riskid, tervisekäitumine), arutame täna seda 10% (mis on arstide osa - toim.)

Egle Vodi: Suur roll on lapsevanemal. Tervis on suurel määral inimese enda vastutada; kui oma mõistus otsa saab, vaja arsti.

Arvi Vask: Terviseedendus, -kaiste. Kõige ei tegele arstid, palju (osaleb protsessis - toim.) ka muid spetsialiste. Kõigepealt vastutab inimene ise, seejärel kõik muud institutsioonid.

Ulla Preeden (pöördub küsimusega publiku poole poole): Kes arvab, et inimene vastutab oma tervise eest eelkõige ise? *Suurem osa tõstab käe.*

Ulla Preeden: Arstiabi kättesaadavus tervishoiusüsteemis on otsapidi ka julgeoleku teema, just seetõttu käsitleme seda tänases turvalisuse ja julgeoleku üldpaneelis.

Arvi Vask: Absoluutset võrdust (arstiabi kättesaadavus) pole võimalik saavutada, kuid selle poole saab püüelda.

Ulla Preeden: Kas selline väljendus pole eksitav? Mida võrdne kättesaadavus peaks tähendama?.

Vallo Tillmann: Arstiabi kättesaadavus on eelkõige esmatasandi perearstinduse kättesaadavus. Üheksa minu kui eriarsti juurde saadetud juhtumitest on asjakohased. Tööd tuleb teha selle 10% (mille oleks saanud lahendada ka eriarstita - toim.)

Vaike Meesak: Meil on seadusest tulenev kohustus võtta ägeda kuluga haige vastu 1 päeva jooksul, krooniline haige 3 päeva jooksul. Tihti olen olukorras, kus ma ei saadaks eriarstile, aga patsient ise nõuab. Ehk tuleb sealt see 10%?

Ulla Preeden: Kas (arstiabi maksimaalne - toim.) kättesaadavus on võimalik?

Egle Vodi: Isiklikult kasutan seda võimalust vähe. Aga kui vaja, siis vaja. Ootan perearstilt siirast huvi. Et ta ei klõbistaks arvutit, vaid jälgiks mind - kuidas on minu enesetunne, silmavaade jms.

Vaike Meesak: Kahjuks olen tõesti sundolukorras, et ma pean kohe kõik mõtted ja tähelepanekud ka kirja panema.

Vallo Tillmann: Seda teen ka mina.

Egle Vodi: Saan aru, et see ongi selline süsteem. Aga seda peaks olema võimalik muuta. Et arstil on need 2 minutit, et hetkeks "olla kohal" – kas tal (patsiendil) on nt kurvad silmad, milline üldine seisund tal on jne.

Ulla Preeden: Samas on info detailne sisestamine väga oluline, seda saavad kasutada ka teised arstid.

Arvi Vask: See, et info on elektrooniline, on aja märk, arstile annab see väga palju infot. Loomulikult on vajalik ka emotsionaalne side.

Egle Vodi: Ka inimese välimuse järgi saab palju otsustada – kas ta on näost punane, mis pilk tal silmis on. Sellest on võimalik palju välja lugeda.

Vallo Tillmann: Kurb tõdeda, et arstid ei tee (enam - toim.) vaatlust, see on tegelikult tema esmane ülesanne. Kui te sellest räägite, siis järelikult on see miski, mis on teid häirinud. Õppejõuna rõhutan ma tudengitele ka silmavaatamise vajadust.

Küsija publiku hulgast: Kas arvuti on süüdi? Arstile oleks vaja 10-sõrmega pimekirja oskuse valdamist. Vanasti pastakas ei klõbisenud:-)

Vallo Tillmann: Praegused residendid valdavad 10-sõrmega pimekirja.

Ulla Preeden: Eks see ole aja märk. Aga Egle märkuse mõte oli pigem hoolivuse tunnetamisest.

Küsija publiku hulgast: Me olemegi tänapäeval sellised, et teeme 10 asjaga korraga (osaleme koosolekul, vaatame nutitelefoni samal ajal uudiseid jne).

Arvi Vask: Haigega ei tegele vaid arstid, nende kõrval on õed. Meil on õdesid vähem kui meie naabritel. Meil teevad arstid ka sellist tööd, mida mujal maailmas teevad õed. Arstikutse on kõrgtehnoloogiline eriala, mida õpitakse üle 10 aasta.

Vaike Meesak: Jah, meil on kaks õde, aga tõsi - ka arst peaks rohkem haigele lihtsalt silma vaatama.

Küsija publiku hulgast: Arstil on vähe aega või huvi, et näidata empaatiat. Kas meie arstidel on vähem aega haige jaoks kui mujal maailmas? (Vallo vastus: jah.) Siis peaks (määrustik -toim.) arstile seda aega rohkem planeerima.

Küsija publiku hulgast: Võiks olla klõbinata klaviatuur. Ehk paneb tulevikus diagnoosi üldse arvuti, arsti roll on seletada see lahti, seega võiks empaatial tulevikus veel suurem roll olla.

Vallo Tillmann: Eestis on patsiendile määratud vaid 15 min. Inglismaa arstil on see 1 h esmavisiidil, korduval - 30 min. Küsimus on, kuidas olemasoleva rahaga paremat tulemust saada?

Ulla Preeden: Tuleme tänase teemapüstituse juurde - see on nimme seatud eelarvamuslikuna: kas kättesaadavus ja kvaliteet välistavad teineteist?

Arvi Vask: Need juhtumid, mis on suure riskiga, kontsentreeruvad keskustesse, väiksema riskiga juhtumid peaksid olema kodulähedased. Tendents piirata ambulatooret arstiabi väikesmates kohtades, on patsiendivaenulik.

Maailmas toimivad mõlemad trendid: on asju, mis on kontsentreerunud keskustesse, see on eelkõige arstidevaheline kokkulepe. Kui kiirabi diagnoosib raske juhtumi, kui on suured traumad, mis vajavad opivõimekust ja verepanka, siis need suunatakse kiiresti keskustesse. Teine trend – osad teenused kohapeale tagasi. Nt suunatakse keemiaravi keskused Inglismaal väikestesse kohtadesse tagasi (meil tehakse seda täna vaid keskustes).

Küsija publiku hulgast: Mida mõistetakse kvaliteedi all? Perearst on samuti eriarst. Arst on see, kes suudab inimest vaadata tervikuna. Perearst tagab kvaliteedi.

Egle Vodi: Ootan, et perearst tunneks ära selle, millega ta ise toime ei tule. Kui ma juba lähen arstile, siis ootan, et arst tunneks ära, (kas minu juhtum on keeruline või mitte - toim.)

Vallo Tillmann: See oli hea näide. Meil on diskussioonid, kas Põlvas, Võrus jm peaks olema pediatrid. Kui perearst tunneb ära raske juhtumi, peaks ta patsiendi kiiresti saatma Tartusse. Küll aga võib meie pediaater teha väljasõite (väikestesse kohtadesse). Tippkompetents peaks olema Tartus.

Arvi Vask: LEH-is lasteosakonda ei olegi. Lapsed, kes on tulnud EMO kaudu, on meil vajadusel jälgimisel 1-2 päeva. Maakondade pediatrid on väga kvaliteetsed. Pädevusel on kolm parameetrit:

koolitus, kogemused, hoiakud. Arstikutsel on 37 eriala. Hoiakud, mida üks või teine kutse eeldab, on erinevad. Näiteks patoloog (lahkaja) ei vaja eriti empaatiavõimet. Perearstil on empaatiavõimet rohkem vaja kui nt kirurgil.

Küsija publiku hulgast: Maapiirkondades on arstide vanus kõrge. Kuidas tagada hajaasustuses, et seal üldse oleks perearst?

Vaike Kottise: Ei oska öelda. Kanepi on heas asukohas. Lähedal Võru, Põlva, Tartu. Alati saan lapse saata Tartusse. Olen väga rahul Võruga, eriarst käib vahel ka minu juures kohapeal.

Arvi Vask: Perearsti kättesaadavuse trend (on tõesti murettekitav - toim.). Meil on terve põlvkond pensionieelses eas (mediaanvanus 55) perearste. Seega lahkub lähema 15 aasta jooksul palju perearste. Residentuurikohad on mitu aastat täitmata (ja neid kohti on isegi vähem kui tegelik vajadus oleks). Seega on (kohalike perearstide olemasolu - toim.) tulevik tume. Ma ei näe sellele probleemile ka kiiret lahendust. Perearstiks õppimise motivatsioon on tudengitel alla käinud, jäänud sõnakõlksuks. Rahalist tuge pole juures. Suur muudatus on, et haigekassa süsteem võimaldab palgata perearstil ka teise õe, aga sellest (meetmest üksi - toim.) jääb väheseks.

Küsija publiku hulgast: Sageli probleem ei vajagi arsti kvalifikastiooni, paljud probleemid saab lahendada ka õde. Näiteks on meil Rõuges tugev priitahtlike pritsimeeste süsteem ja me tunneme end turvaliselt. Oleme mõelnud oma tervisenõukogus, kas oleks võimalik luua ka analoogne „priitahtlike koduõdede“ süsteem?

Arvi Vask: Internetis on olemas perearsti-sait. Kuid vanemad inimesed ei tule sellega toime. Priitahtlike koduõdede süsteem võiks olla hea lahendus.

Vaike Kottise: Tervisetuba võiks tõesti olla, kus kuulataks ära ka inimeste sotsiaalsed mured.

Egle Vodi: Oma praktikast rääkides: see tund aega, kus inimesel on minu juures "kaan peal", ma kuulan teda, vaatan silma. Paljud inimesed on stressis, lohutan. Kaan ravib inimese füüsis, mina vaimu.

Vallo Tillmann: Septembris tuleb sots.min ümarlaud, kus ühe küsimusena on – kas Võrru on vaja pediaatrit? Praegune arst on väga hea. Aga probleem on, et kui see inimene töö lõpetab, ei ole talle järelkasvu. Ükski noor ei taha minna kohta, kus tal pole piisavalt rakendust (1/3 Tartu arsti koormusest). Üks lahendus: (laste)kliinikumi lastearst peab osa vastuvõtte tegema Võrus, Valgas jm. Rõhutan veelkord, et noor arst ei taha minna Võrru. Vaatame üldist statistikat: laste arv langeb. Tulingi täna siia (ühe) küsimusega: kas lapsevanemad on kindlal seisukohal – Võrus peab olema pediaater?

Egle Vodi: Lapsevanemana ülden, ei pea olema. Usaldame rohkem perearsti.

Arvi Vodi: Vaidlen vastu. Võrus on täna 2 pediaatrit, kes selle maastiku katavad. Meie haiglasse tuleb igal aastal vähemalt üks resident. Ambulatoorsete vastuvõttude aeg korreleerub vastavalt laste arvule. Võrus on 19 erinevat eriarsti. Mõni võtab vastu kord nädalas, mõni korra kuus. Ambulatoorne

vastuvõtt kohapeal peab säilima. Statsionaarset tegevust ei ole vaja arendada. Kui kohapeal on olemas sünnitusosakond, siis on vaja ka lastearsti. Tulevikuperspektiivis poleks kolmes Kagu-Eesti maakonnas kohas sünnitusabi võimalus vajalik (Võru jääb, Põlva-Valga - ei).

Vallo Tillmann: Tahan öelda, et on olnud situatsioone, kus on pakkuda töökoht, aga noor arst ei taha sinna minna (jutt käib Rakverest - toim.) Samas on lastekliiniku arstide koormus oluliselt suurem. Haigekassa seda suuremat koormust ei kompenseeri. Seega on küsimuse sisu: kuidas ressursi suunatakse?

Küsija publiku hulgast (pereõde): Kõige tähtsam on, et saaksime pakkuda kvaliteeti. Mina pole kabinetioode, minul on rohkem aega. Veel üks aspekt: inimesed tahavad suhelda, ka arst tahab suhelda teiste arstidega, ka õed tahavad suhelda (omavahel). Järjest rohkem tuleks pöörata tähelepanu inimeste vaimsele tervisele. Kahjuks on just see Lõuna-Eestis kõige nõrgem lüli. Suhtlemine on läinud kehvemaks ka arstide enda tasandil. Kahju, kui see käib haige juuresolekul (viide sellele, kui keegi perearst on saanud söimata eriarsti käest, seda patsiendi juuresolekul).

Küsija publiku hulgast (arst): Tulevik on tume, asi sageli rahas kinni. See, et meil on nt Rõuges perearst, see on luksus, seda tuleb hoida. Aga väga suurt valgust tunneli lõpus näha ei ole. Ehk oleks üks lahendus nt tervisetakso?

Arvi Vask: Vallo Tillmanni ettepaneku ratsionaalsus on kaheldav: tund aega sõitu Võrru, teine tagasi - sel ajal ta tööd ei tee. Seega pole ökonoomne. Muidugi võiks Tartu arst meie juurde tulla ja huvi tunda.

Ulla Preeden: Kokkuvõttes on see küsimus - kas peaks liikuma spetsialist või patsient?

Küsija publiku hulgast: Meil L-Es ei ole taksosid, kuidas transpordisüsteem seda (patsiendi - toim.) liikumist toetab? Kui on oma auto, ei ole Tartusse sõitmine probleem. Kui aga ei ole autot, kas KOV maksab transpordi kinni? (Rõuge) tervisenõukogu mõte oli, et inimesed vajavad suhtlemist. Et (kõrgtehnoloogilise - toim.) spetsialisti juurde jõuaksid eelkõige need inimesed, kes tõesti vajavad eriarsti teenust. Kes vajavad eelkõige sotsiaalset suhtlemist, nendega ei peaks tegelema tippspets.

Küsija publiku hulgast: Dr Kipper (Võru pediaater - toim.) on suur luksus. Meie perearst on tihti väga stressis. Kui olen olukorras, kus lapsel läheb halvemaks, sa lihtsalt vajad vahel ka emotsionaalset tuge. Dr Kipper kuulab ära ja kõik on OK.

Küsija publiku hulgast: Kas on võimalik mudel, et (eri)arsti praksises on Võrus pool, Põlvas veerand, Valgas veerand koormusest? Tähtis on ka see, kus on selle arsti enda kodu (regionaalpoliitiline tasand - toim.).

Arvi Vask: LEH pooled arstid teevad ka mujal tööd (peale meie haigla).

Küsija publiku hulgast: Mõned aastad tagasi ei olnud Rakveres pediatrit, seal olid suured probleemid. Kui on olemas sünnitusmaja, peab seal olema ka pediaater.

Vallo Tillmann: Ükski noor resident ei läinud sinna (Rakverre - toim.) tööle. Poolikust kompetentsist tulenevad vead on ränk hind? Pigem ärgu olgu arsti seal üldse.

Küsija publiku hulgast: Rakvere juhtumi põhjus oli juhtkonna suhtumine. Kui ma tahame, et spetsid käiksid kohapeal, me vajame regionaalpoliitikat. Enne ei juhtu midagi.

Ulla Preeden: Lõpuküsimus: mitut haiglat Kagu-Eesti vajab?

Arvi Vask: 3 haiglat, igas maakonnas peab olema haigla. Miinimumdefinitsioon: haigla on majandusüksus, mis pakub ööpäevaringset teenust. Kallid ja riskiga asjad kontsentreerida keskustesse (Tartu).

Egle Vodi: Oluline on kiirabi kättesaadavus. Kas eriarst on seal kohapeal, pole kõige tähtsam. Sotsiaaltransport. Mind tavainimesena ei huvita, kuidas see süsteem on üles ehitatud. Tahan lihtsalt, et süsteem toimiks.

Vaike Meesak: Kindlasti peavad olema haiglad nii Põlvas kui Võrus.

Vallo Tillmann: Lastearstide osas peaksid olema need (TÜK laste)kliinikumi poolt hallatavad institutsioonid. St et ressurs tuleks ühele keskusele. Igas maakonnas peab olema haigla.

Ulla Preeden: Kui kaugel peaks olema perearst? Nooremad on valmis liikuma. Eriti Kagu-Eestis ei ole inimesed nii mobiilsed. Vajalik riigi poolt väga hoolikalt läbi mõelda enne midagi ära kaotamist.

Egle Vodi: armastage oma lähedasi, siis on ka arstil koormust vähem.

Stenogrammi koostas:

Reeli Kork

Tel 521 9018

reeli.kork@mnt.ee